

Сыргакова З.А., Жусуева Н.Т., Сыргакова Ж.А.

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДА ЧЕТ ЭЛДИК ИНВЕСТИЦИЯЛАРДЫ КОРГОООНУН КЕПИЛДИКТЕРИ

Сыргакова З.А., Жусуева Н.Т., Сыргакова Ж.А.

ГАРАНТИИ ЗАЩИТЫ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ В КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ

Z.A. Syrgakova, N.T. Zhusueva, Zh.A. Syrgakova

GUARANTEES FOR PROTECTION OF FOREIGN INVESTMENTS IN THE KYRGYZ REPUBLIC

УДК: 341.1/8

Макалада Кыргыз Республикасындагы чет элдик инвестицияларды коргоонун укуктук кепилдиктери ачылып берилет. Улуттук экономикада чет элдик инвестицияларды тартуу үчүн авторлордун пикири боюнча мамлекетте инвестициялык каражаттарды жүгүртүүнүн өзгөчө жагымдуу укуктук режимин түзөт. Бул укуктук режимдин жетектөөчү институту болуп чет элдик инвесторлордун укуктарынын мамлекеттик кепилдиктери саналат. Улуттук мыйзамдардан башка чет элдик инвесторлорго мамлекеттик кепилдиктер Кыргыз Республикасында ратификацияланган көп жактуу эл аралык келишимдер тарабынан да орнотулат. Макалада өзгөчө көңүл инвестициялык климатты жакшыртуу жана чет элдик инвестицияларды өлкөгө тартуу үчүн, улуттук кепилдиктерге бурулган. Өз кезегинде инвестор үчүн, чоочун өлкөдө өз кызыкчылыктарын укуктук коргоого алуу маанилүү. Чет өлкөлүк инвестицияларды укуктук коргоонун кепилдигин кабыл алуу менен, мамлекет бир гана чет элдик инвестицияларга карата аныкталган аракеттерди аткарууга милдеттенбестен, инвестициялардын укуктук режиминин туруктуулугун, экономикага салынган инвестициялык салымдардын коопсуздугун камсыз кылууга милдеттенет.

Негизги сөздөр: кепилдик, коргоо, чет элдик инвестициялар, инвестиция, чет элдик инвесторлор, мыйзам, инвесторлор, инвестициялык ишмердүүлүк.

В статье раскрываются правовые гарантии защиты иностранных инвестиций в Кыргызской Республике. По мнению авторов для привлечения иностранных инвестиций, в национальную экономику в государстве создается особый благоприятствующий правовой режим обращения инвестиционных средств. Ведущим институтом данного правового режима являются государственные гарантии прав иностранных инвесторов. Помимо национального законодательства государственные гарантии иностранным инвесторам устанавливаются и многосторонними международными договорами, ратифицированными Кыргызской Республикой. Особое внимание в статье уделено национальным гарантиям, для улучшения инвестиционного климата и увеличения притока в страну иностранных инвестиций. Для инвестора в свою очередь, важно иметь правовую защиту своих интересов в чужой стране. Принимая

гарантии правовой защиты иностранных инвестиций, государство обязуется не только совершать определенные действия в отношении иностранных инвестиций, но и обеспечивать стабильность правового режима инвестиций, безопасность инвестиционных вложений в экономику.

Ключевые слова: гарантия, защита, иностранные инвестиции, инвестиция, иностранные инвесторы, закон, инвесторы, инвестиционная деятельность.

The article discloses legal guarantees for the protection of foreign investments in the Kyrgyz Republic. According to the authors, in order to attract foreign investment in the national economy, a special favorable legal regime for the circulation of investment funds is created in the state. The leading institution of this legal regime is the state guarantees of the rights of foreign investors. In addition to national legislation, state guarantees to foreign investors are also established by multilateral international treaties ratified by the Kyrgyz Republic. Particular attention is paid in the article to national guarantees, to improve the investment climate and increase the flow of foreign investment into the country. For investors, in turn, it is important to have legal protection of their interests in a foreign country. Accepting guarantees of legal protection of foreign investments, the state undertakes not only to take certain actions with regard to foreign investments, but also to ensure the stability of the legal regime of investments and the safety of investments in the economy.

Key words: guarantee, protection, foreign investment, investment, foreign investors, law, investors, investment activity.

Кыргыз Республикасынын Жогорку Кенеш тарабынан 2003-жылдын 27-мартында №66 “Кыргыз Республикасындагы инвестициялар жөнүндө” кабыл алынган Мыйзам, өлкөдө абалды жакшыртууга негизги көрсөткүч катары мамлекеттик салымдар саясатын жана тартылган ата мекендик жана чет элдик капиталдарды тартуу үчүн адилет жана акыйкат укуктук режимди камсыз кылуучу, инвесторлордун жарандыгы жана туруктуу жашаган жерине карабастан, Кыргыз Республикасынын экономикасындагы инвесторлордун салымдарын коргоого багытталган мыйзам катары эсептелет [1, 94-б.].

Инвестициялык климатты жакшыртуу үчүн, чет

элдик инвесторлорду жана аларды коргоо боюнча тийиштүү чараларды көрүү зарыл, башкача айтканда, алардын бири болуп чет элдик инвесторлорго чет мамлекеттерди сотто же арбитражда коргоо үчүн кайрылууга укук берүү болуп саналат, аны менен ага талашты чечүү үчүн өзү үчүн көбүрөөк артыкчылыктуу укуктук органды тандоого мүмкүнчүлүк берет [2, 27-б.]. Анын үстүнө, Кыргызстан БУУнун 1858-жылдагы “Чет элдик арбитраждык чечимдерди таануу жана аткаруу туурасында” Конвенциясынын катышуучу болуп саналат жана чет элдик арбитраждардын чечимин таануу жана алардын Кыргыз Республикасында аткарылышын камсыз кылуу милдетин өзүнө алган [3, 693-б.].

Андан кийин биринчи кезектеги чаралардын арасында, жогорку чарбалык жана инфраструктуралык долбоорлордогу мамлекеттин түздөн түз катышуусун атоого болот жана аларды салыкта жеңилдиктерди жана салык насыясын берүү аркылуу каржылык демилгелөөсүн, мамлекеттин биринчи тармактарды жана магистралдык инфраструктурасын чет элдик инвестициялоого кийлигишүүсүн чектөө, улуттук валютанын курсун бекемдөөнү иштеп чыгуу жана катышуу жана анын толук конвертацияланышына өтүүнү атоого болот.

Ата мекендик укук субъекттерине окшоп, чет элдик инвесторлор мамлекеттик органдардын, жергиликтүү өзүн-өзү башкаруу органдарынын же бул органдарынын кызмат адамдарынын мыйзамсыз аракеттеринин (аракетсиздигинин) жыйынтыгында келтирилген зыяндын ордун толтурууну талап кылууга укуктуу. Бул аракеттер мыйзамга каршы келген жоруктарды жасоо, мыйзамсыз чечимди же укуктук-ченемдик актыны кабыл алуу менен чагылдырылышы мүмкүн, ошондой эле мыйзамга ылайык кызмат адамы аракет кылууга милдеттүү болгон кырдаалда жок болушу да мүмкүн (мисалы, арыз ээси тарабынан зарыл болгон документтердин пакети тапшырылган учурда, юридикалык жакты мыйзамда бекитилген мөөнөттө каттоо жүргүзүүдөн баш тартуу). Каралып жаткан чечим чет элдик инвестор үчүн, кызмат адамынын, же мамлекеттик органдын аракетин же аракетсиздигине даттануусу боюнча сотко кайрылуу укугун тааныйт, ошондой эле аракеттин, аракетсиздиктин мыйзамсыздыгы далилденген учурда, зыяндын ордун толтуруу же доосун канааттандырууга укук берет. Инвестор сотко арыз бергенден кийин доогердин бардык укуктарына ээ болот.

Ордун толтуруу экспроприация жөнүндө чечим кабыл алынган датанын өзүндө, алынбай калган пайданы кошкондо, экспроприацияланган инвестициялардын же анын бир бөлүгүнүн объективдүү рынок баасына эквиваленттүү болууга тийиш. Объективдүү

рынок баасы мурдагы экспроприациялоо жөнүндө маалымдуу болушунун натыйжасында наркта кандайдыр бир өзгөрүүнү чагылдырбоого тийиш. (КР “Кыргыз Республикасындагы инвестициялар жөнүндө” Мыйзамынын 6-беренесинин 2-пункту).

Ордун толтуруу реалдуу ишке ашырылууга, тараптар макулдашкан мөөнөттө бүткөрүлүүгө тийиш жана эркин алмаштырылуучу валютада төлөнөт. Ордун толтуруу LIBOR сунушунун Лондон банктар аралык ставка боюнча компенсация эсептелүүчү мөөнөткө туш келүүчү АКШ доллары менен пайыздарды камтыйт. Мөөнөт бир жылдан ашык узарган учурда LIBORдун он эки айлык ставкасы пайдаланылат. (КР “Кыргыз Республикасындагы инвестициялар жөнүндө” Мыйзамынын 6-беренесинин 3-пункту).

Азыркы учурда Кыргызстанга чон инвестицияларды салышкандар: Кытай, Улуу Британия, Орусия, Казахстан, Кипр жана башка мамлекеттер [4, 71-б.].

Ошол себептен, Кыргызстандын инвестициялык климатын мындан дагы жакшыртуу үчүн, инвестор тарабынан аныкталган кепилдиктерди берүү аркылуу, мыйзам чыгаруучу инвесторлор тарабынан жүргүзүлгөн валюталык операциялардын мүмкүнчүлүгүн карайт. Инвесторлор Кыргыз Республикасында инвестициялоого тиешелүү бардык төлөмдөрдү төлөөдө Кыргыз Республикасынын улуттук валютасын башка бардык валютага эркин алмаштырууга укуктуу.

Инвестицияга байланышкан Кыргыз Республикасына чет өлкөлүк валютадагы бардык акча которуулары Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында белгиленген тартипте эркин жана тоскоолдуксуз жүргүзүлөт. (КР “Кыргыз Республикасындагы инвестициялар жөнүндө” Мыйзамынын 8-беренеси).

Андан тышкары, Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына Кыргыз Республикасында жана анын чегинен тышкары чет өлкөлүк валютада акча которууларды чектеген ченемдер киргизилгенде, алар чет өлкөлүк инвесторлорго таралбайт. Чет өлкөлүк инвесторлор үчүн мындай чектөөлөр террористтик ишти финансылоого жана кылмыштуу кирешелерди легалдаштырууга (адалдоого) каршы аракеттенүү максатындагы мыйзамдын негизинде гана киргизилиши мүмкүн.

Кыргыз Республикасында согуштун же башка куралдуу чагылыштардын, революциянын, өзгөчө кырдаалдын, жарандык чагылышуулардын же башка ушундай жагдайлардын кесепетинен инвестициясына зыян келтирилген инвесторлорго юридикалык статус берилет жана Кыргыз Республикасынын юридикалык жана жеке жактарына колдонулуучу мамиледен кем эмес шарттар түзгөн ченем да абдан маанилүү болуп саналат (КР “Кыргыз Республикасындагы инвестициялар жөнүндө” Мыйзамынын 6-бер. 5-пункту).

Бул ченем Кыргызстандагы туруксуз кырдаалдын шартында жана ички туруктуу чыңалуу учурунда зор мааниге ээ, ал бир нече жолу чет элдик жана ата мекендик инвесторлордун олуттуу материалдык жоготууларына алып келген.

Инвестициялык ишмердүүлүк учурунда, инвестор дайыма кагылышып жаткан учурдагы бардык проблемаларды эске алуу менен, Кыргыз Республикасынын мыйзам чыгаруучусу инвесторлорго кирешелерди пайдалануунун аныкталган бир кепилдиктерин берет. Аталган кепилдиктер КР “Кыргыз Республикасындагы инвестициялар жөнүндө” Мыйзамынын 7-беренесинде камтылган. «1. Инвесторлор өз инвестицияларына жана алардан алган кирешелерине жана пайдаларына Кыргыз Республикасынын мыйзамдары менен тыюу салынбаган бардык максаттарга эркин жана өз каалаганындай ээлик кылууга, пайдаланууга жана тескөөгө укуктуу.

2. Кирешелерди жана башка каражаттарды сактоо жана пайдалануу үчүн инвесторлор Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына ылайык Кыргыз Республикасынын аймагында улуттук жана чет өлкөлүк валютада эсеп ачууга укуктуу».

Укуктук коргоо каражаттары инвесторлордун жана мамлекеттик укук бузууга болгон реакция берүүчүнүн формасы катары чыгат. Жогоруда аталган укуктук коргоонун кепилдиктеринен башка, инвестордун укугун коргоонун административдик жана соттук формасын да бөлүп көргөзүүгө болот. Инвестордун укугун коргоо тармагындагы укук бузуу үчүн жоопкерчиликти олуттуу көлөмүн Кыргыз Республикасынын “Бузуулар жөнүндө” Кодекси да караган [5].

Инвестордун бузулган укуктарын коргоону, баалуу кагаздар рыногун контролдогон органдар, башкача айтканда, Кыргыз Республикасынын монополияга каршы органдары ишке ашырат.

Коргоонун соттук ыкмасы Жогорку сотко, Кыргыз Республикасынын жарды юрисдикция сотторуна, ошондой эле эл аралык коммерциялык арбитраждын органдарына кайрылуу менен мүнөздөлөт.

Чет элдик инвесторлорго бериле турган кепилдиктер туурасында айтуу менен, Кыргыз Республикасынын Конституциясына ылайык, Кыргыз Республикасы катышуучусу болуп эсептелген, мыйзамда белгиленген тартипте күчүнө кирген эл аралык келишимдер, ошондой эле эл аралык укуктун жалпы кабыл алынган принциптери менен ченемдери Кыргыз Республикасынын укук системасынын ажыралгыс бөлүгү болуп саналат (Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 6-беренесинин 3-пункту).

Ошондуктан, чет элдик инвестицияларды укуктук коргоонун деңгээлин аныктаган учурда, эл аралык ратификацияланган келишимдер жана макулдашууларды да көңүлгө алуу керек. Мисалга, советтик мейкиндиктин аймагында аракеттенет: Ашкабадда 1993-жылы 24-декабрда түзүлгөн, инвестициялык ишмердүүлүк тармагындагы кызматташуу туурасындагы макулдашуу [6] 1997-жылдын 28-мартындагы Инвесторлордун укугун коргоо жөнүндө конвенциянын негизинде кабыл алынган, ал жалпы инвестициялык мейкиндикти түзүү жана инвесторлордун укугун коргоону өзүнүн алдына максат кылып койгон [7].

Трансконтиненталдык деңгээлде 1965-жылдагы “Мамлекеттик жана чет элдик жактардын ортосундагы инвестициялык талаштарды чечүү тартиби жөнүндө” Вашингтон конвенциясы колдонулат, ал 1966-жылдан бери иштейт. Бирок, бул конвенциянын иштөөсүндөгү олуттуу кемчилиги болуп, 1965-жылдагы Вашингтон конвенциясындагы Шериктештиктин мамлекеттеринин ичинен, Молдова, Россия жана Тажикстандын катышпагандыгы болуп саналат. Биздин пикирибиз боюнча, жогорудагы аталган мамлекеттердин 1965-жылдагы Конвенцияга кошулбашы, бул мамлекеттердин аймагында капитал салымын ишке ашырып жаткан жана бул Конвенциянын катышуучусу болуп саналган чет элдик инвесторлордун укугун басмырлайт.

Ал эми Вашингтон конвенциясынын Кыргызстан тарабынан түздөн түз ратификациясына келсек, Кыргыз Республикасынын Вашингтон конвенциясына катышуусу өзгөрүп жаткан улуттук мыйзамдарда туруктуулук элементин киргизет, бул сөзсүз түрдө кабыл алуучу мамлекеттин мыйзамдарына көз каранды болгон чет элдик инвесторлор үчүн жагымдуу фактор болуп саналат. Аталган артыкчылыктар концессиялык макулдашууларды укуктук жөнгө салууну унфикациялоо аркылуу ишке ашырылышы мүмкүн, ал инвестициялык талаштарды жөнгө салуу боюнча эл аралык борбордо талашты чечүү учурунда арбитраждык эскертмесинин бир түрдүү формуласын колдонууга мүмкүнчүлүк берет (мындан ары - ИТЖЭАБ) [8, 229-б.].

Кыргызстанда изилденген жана али изилдене элек жаратылыш ресурстарынын бир топтору бар, демек, бул байлык көптөгөн инвесторлорду кызыктырат. Бирок, көп инвесторлорду мамлекетибизге тартыш учун, мамлекет жакшы жагымдуу шарт тузуп бериш керектиги ачык айкын.

Азыркы мезгилде тоо кен байлыктарын изилдеп же иштетип жаткан уюм же компаниялар Кыргыз Республикасынын «Чарбалык шериктештиктер жана

коомдор»" Мыйзамынын 15 ноябрь 1996 жылдын №60 айтылгандай булар тарабынан келтирилген зыян үчүн уюмдар жаратылыш ресурстарын жана айлана-чөйрөнүн туруксуз пайдалануу, айлана-чөйрөнү коргоо, калктын ден соолугун сактоо үчүн санитардык-гигиеналык эрежелерди бузгандыгы үчүн жоопкерчиликтери да көрсөтүлгөн [9, 169-б.].

Ошентип, жогоруда айтылгандардан алып кароо менен, биз, инвестициялык климатты жакшыртуу жана өлкөгө чет элдик инвестициялардын агымын көбөйтүү үчүн Кыргыз Республикасынын улуттук мыйзамдарында каралган кепилдиктерден башка, биздин көз карашыбызда, кийинки чараларды да көрүү зарыл:

- ошондой эле инвестициялоонун көп кырдуу формаларын өнүктүрүү аркылуу инвестициялык процессти ирээти менен децентралдаштыруу, алардын инвестициялык долбоорлорун каржылоо үчүн ишканалардын топтоочу ички булактарынын ролун жогорулатуу да абдан маанилүү;

- ар кандай деңгээлдеги мамлекеттик органдардын, анын ичинде жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын ортосундагы кепилдиктер жана жеңилдиктер боюнча милдеттерди жана жоопкерчиликтерди так бөлүп алуу керек;

- улуттук мыйзамдардын эл аралык инвестициялык жана соода мекемелерине катышуу шарттарын ыңгайлаштыруу: инвестицияларды өз ара коргоо жана кепилдиктер, сыйлоо туурасындагы эки жана көп тараптуу макулдашуулардын практикасын кеңейтүү; Кыргыз Республикасынын инвестициялык талаштарды чечүүнүн эл аралык механизмдерине кошулуусу;

- чет элдик инвестицияларды илгерилетүү, тартуу жана жөнгө салуу максатында ченемдик укуктук базаны жакшыртуу.

Адабияттар:

1. Сыргакова З.А. Таврический научный обозреватель №2(7). - февраль, 2016.
2. Жорупбекова А. Правовые механизмы усиления защиты инвестиций в Кыргызской Республике. // Инвестиции сегодня. - №2(19). - Бишкек, 2010.
3. БУУнун Чет элдик арбитраждык чечимдерди таануу жана аткаруу туурасында Конвенциясы. Нью-Йорк, 10-июнь, 1958. // Международное частное право: Сборник докум. // Сост. К.А. Бекяшев, А.Г. Ходаков. - М., 1997.
4. Сулайманов Э.Б., Бактыбек кызы А. Инвестиции Китайской Народной Республики в экономику Кыргызстана в 2010-2018 годах: динамика и структура. / Республиканский научно-теоретический журнал «Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана», №9.-Бишкек, 2018.
5. Кыргыз Республикасынын 2017-жылдын 13-апрелиндеги №58 “Бузуулар жөнүндө” Кодекси. 2019-жылдын 1-январынан баштап ишке киргизилди.
6. Ашкабадда 1993-жылы 24-декабрда түзүлүп кол коюлган, инвестициялык ишмердүүлүк тармагындагы кызматташуу туурасындагы макулдашуу. // Эл аралык келишимдердин бюллетени - 1995. - №4. Жогорку Кенештин 1993-жылдын 13-апрелиндеги № 1469-ХII токтому менен ратификацияланган. // ИПС «ТОКТОМ».
7. Москва шаарында, 1997-жылдын 28-мартына кол коюлган, Инвесторлордун укугун коргоо туурасында конвенция. Кыргыз Республикасы ратификацияларган грамотаны тапшырган, 2000-жылы 12-июнда депонирленген. Кыргыз Республикасы үчүн 2000-жылы 11-июлда күчүнө кирген.
8. Пакерман Г.А. Компетенция Международного центра по урегулированию инвестиционных споров и защита прав инвесторов в странах СНГ. - Публичные и частные интересы в российском законодательстве: Сборник по материалам научно-практической конференции // Отв. ред. Ю.А. Тихомиров. - М.: Юристъ, 2005.
9. Мурзабекова Ж.Т. Сущностная природа экологизации законодательства как теоретико-правовая категория. / Республиканский научно-теоретический журнал «Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана», №2. - Бишкек, 2018.

Рецензент: к.ю.н. Туйбаев Р.Ж.